

prof. dr hab. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska
Instytut Filologii Polskiej UMCS
pl. M. Curie-Skłodowskiej 4A
20-031 Lublin

RECENZJA
dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej
dr. Wojciecha Sosnowskiego

1. Sylwetka naukowa Habilitanta

Dr Wojciech Paweł Sosnowski jest absolwentem Wydziału Filologicznego Moskiewskiego Uniwersytetu Państwowego im. Łomonosowa (specjalizacja: językoznawstwo i metodyka nauczania języka rosyjskiego jako obcego i literatury rosyjskiej, 2000 r.). Tytuł doktora w zakresie językoznawstwa słowiańskiego uzyskał w 2011 roku w Instytucie Sławistyki Polskiej Akademii Nauk na podstawie rozprawy doktorskiej *Tendencje analityczne we współczesnym języku polskim i rosyjskim*, którą napisał pod kierunkiem prof. dr hab. Violetty Koseskiej-Toszewej.

Po magisterium – zgodnie z przygotowaniem zawodowym – pracował najpierw jako lektor języka rosyjskiego w Rosyjskim Ośrodku Nauki i Kultury w Warszawie (2001-2003), następnie jako wykładowca języka rosyjskiego w Collegium Civitas (2001-2005) i w College of Europe (2007-2018), od 2002 roku równolegle jako lektor, wykładowca, starszy wykładowca, adiunkt (i jednocześnie kierownik) w Szkole Języków Obcych Uniwersytetu Warszawskiego; w latach 2005-2009 – zatrudniany był jako wykładowca języka specjalistycznego i gramatyki kontrastywnej w Szkole Wyższej im. Romualda Kudlińskiego. Od 2012 roku, tj. od czasu obrony rozprawy doktorskiej, do chwili obecnej pracuje jako adiunkt w Zakładzie Językoznawstwa w Instytucie Sławistyki PAN w Warszawie.

Na drogę naukową Habilitanta i jego aktywność naukową wpływ miały trzy czynniki: po pierwsze – działalność zawodowa, zogniskowana na nauczaniu języka rosyjskiego jako obcego; po drugie – związanie się z zespołem naukowym swojej promotorki – prof. V. Koseskiej-Toszewej, która włączyła go w międzynarodowy zespół przygotowujący leksykon rosyjsko-bułgarsko-polski; po trzecie – zaangażowanie w prace zespołu Lingwistyki Korpusowej i Semantyki w Instytucie Sławistyki PAN oraz międzyuczelnianego konsorcjum, zrzeszającego uczonych z Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Łódzkiego, Politechniki Wrocławskiej i Japońskiej Wyższej Szkoły Technologii Komputerowych.

Po początkowych zainteresowaniach rosyjskimi przyimkami i ich relacjami z innymi częściami mowy oraz tendencjami analitycznymi w językach polskim i rosyjskim, dr Wojciech Sosnowski zajął się zagadnieniami glottodydaktycznymi, lingwistyką korpusową, leksykografią konfrontatywną, problemami frazeologii porównawczej i etykiety językowo-kulturowej. Wszystkie wyodrębnione tu kręgi badawcze ściśle się ze sobą łączą, wzajemnie przenikają i wspierają. Zwornikiem jest ukierunkowanie uwagi na badania porównawcze.

2. Ocena osiągnięcia naukowego wskazanego jako podstawa przewodu habilitacyjnego

Zgodnie z Ustawą z dnia 20 lipca 2018 r. „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce” art. 219 ust. 1. pkt 2. – Habilitant przedkłada książkę autorską *Studium konfrontatywne frazeologii bułgarskiej, polskiej i ukraińskiej* (Warszawa: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, Fundacja Slawistyczna 2021, 216 s.) oraz pozostały dorobek naukowy w postaci serii artykułów problemowych tematycznie powiązanych z problematyką wyłożoną w punkcie nr 1.

Monografia habilitacyjna, wskazana jako najważniejsza pozycja w dotychczasowym dorobku naukowym Wojciecha Sosnowskiego, sytuuje się w obszarze językoznawstwa porównawczego, dokładniej – w ramach leksykografii przekładowej. Pozycja poświęcona frazeologii trzech języków słowiańskich jest ściśle związana z publikacjami wcześniejszymi: *Leksykonem aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej* (Sosnowski, Tymoshuk, Jaskot, Ganoshenko, 2018) i *Leksykonem odpowiedniości semantycznych w języku polskim, bułgarskim i rosyjskim* (Sosnowski, Kisiel, Koseska-Toszeva, 2016) oraz całą serią poprzedzających ją i następujących po niej artykułów.

Struktura monografii jest przejrzysta i sprzyjająca lekturze. Całość składa się ze wstępu, siedmiu rozdziałów, zakończenia oraz elementów stałych właściwych pracom naukowym, tj. z bibliografii, wykazu źródeł, tu także rejestru wykorzystywanych korpusów. Uzupełnieniem monografii są indeksy bułgarskich (s. 143-150), polskich (s. 151-160) i ukraińskich (s. 161-168) jednostek frazeologicznych – odsyłające do odpowiednich miejsc w monografii, w których są one odnotowywane, analizowane lub konfrontowane.

Zawarte w tytule monografii słowa kluczowe – „konfrontatywny”, „frazeologia” oraz „bułgarski, polski i ukraiński” – zakreślają pola teoretyczne i materiałowe pozycji oraz zasadniczy przedmiot opisu. Poszczególne części integrowane są przez kluczowe dla monografii pojęcia: jednostka frazeologiczna, aktywny frazeologizm, frazeologiczny homonim międzyjęzykowy, frazeokulturem, neofrazeologizm. Tak wyodrębnionym słowom-kluczom poświęcone zostały w książce specjalne rozdziały.

Celem stawianym sobie przez Autora monografii jest zestawienie zasobów frazeologicznych języków bułgarskiego, polskiego i ukraińskiego, a dokładniej: analiza i opis tendencji rozwojowych w zakresie frazeologii, wyodrębnienie nowych jednostek frazeologicznych „na tle pozostałych języków słowiańskich oraz innych języków komunikacji międzynarodowej, z których pochodzą grupy frazeologizmów w językach słowiańskich” (s. 14); konfrontacja kulturemów frazeologicznych; sporządzenie indeksu frazeologizmów najczęściej używanych w pierwszych dwóch dekadach XXI wieku, niekiedy nienotowanych w źródłach leksykograficznych. W celu uzyskania równoprawności w porównywaniu danych językowych, Autor przyjął założenie, że analizy winny przebiegać od planu treści do planu formy. W konsekwencji niezbędne okazało się wyznaczenie *tertium comparationis* i użycie języka pośrednika – sztucznego języka semantycznego, zawierającego wewnątrznie niesprzeczny zestaw jednostek semantycznych i relacji między nimi. Cele szczegółowe monografii to opis homonimów frazeologicznych; rekonstrukcja obrazów świata Polaków, Bułgarów i Ukraińców w świetle frazeokulturemów; uchwycenie „fałszywych przyjaciół tłumacza”; opis sposobów derywacji jednostek frazeologicznych; określenie granic innowacji

frazeologicznych; zbadanie sposobów prezentacji jednostek frazeologicznych w słownikach i w podręcznikach; przybliżenie roli badań korpusowych nad frazeologią.

Jako że dotychczas sławiści rzadko podejmowali analizy konfrontatywne wyznaczonych w pracy języków, próbę dr. Wojciecha Sosnowskiego należy docenić. Że zadanie okazało się niełatwe, przyznał sam Autor już w momencie zestawiania aparatu pojęciowego stosowanego w ramach trzech różnych tradycji badawczych. Brak zunifikowanej terminologii frazeologicznej był argumentem do podjęcia przeglądu sposobów rozumienia frazeologii i jej granic oraz zdefiniowania podstawowych terminów i pojęć, którymi operuje się w pracy, takich jak: *frazeologizm*, *jednostka frazeologiczna*, *związek frazeologiczny*, *kolokacja*, *ekwiwalent słowa*, *reprodukt*. Niełatwym kwestiom terminologicznym w monografii poświęcono skromny, bo 10-stronicowy rozdział 2. (s. 21-30) i od razu należy stwierdzić, że lektura tej partii pracy pozostawia wyraźny niedosyt ze względu na raczej „dotknięcie” kwestii definiowania jednostek niż systematyczne i dogłębne ich przeanalizowanie. Autor, choć wykorzystuje w swoich ustaleniach nowszą literaturę bułgarską i ukraińską, to jednak w przypadku polskiej – bazuje głównie na klasycznych pozycjach: Skorupki (1972, 1985), Bąka (1977), Bogusławskiego (1989), Lewickiego, Pajdzińskiej (1993) – z nowszych prac znalazły się jedynie studia Chlebdy (2003, 2009), Józwiak-Dądeli (2006) i Charciarka (2016). Wśród tych starszych i nowszych studiów brak m.in. prac wyznaczających nowe standardy badań, w tym opisu, znaczeń czy granic jednostek frazeologicznych – Andrzeja Marii Lewickiego (2003, 2006, 2009), Anny Pajdzińskiej (1982, 1996, 2001, 2004) oraz Gabrieli Dziamskiej-Lenart (2016, 2018); pozycji Joanny Szarszunowicz na temat synonimii jednostek frazeologicznych (2011) i sposobów rozumienia quasi-ekwiwalentów związków frazeologicznych (2009). Braki, które wskazuję (jedynie przykładowo), nie przekreślają jednak wartości wielu dalszych analityczno-opisowych partii monografii, uwzględnienie wspomnianych prac pozwoliłyby jednak w mojej opinii wzbogacić bogatą refleksję nad tytułowymi, a ważnymi w pracy pojęciami.

Centrum uwagi Autora stanowią jednostki frazeologiczne aktywnie używane w trzech badanych językach od początku XX wieku do dziś (choć jak sam w pewnym momencie zaznacza, dolna granica danych została przesunięta i ekscerpcji podlegały źródła od II połowy XX wieku), wyekscerpowane ze słowników objaśniających, frazeologicznych, leksykonów odpowiedniości semantycznych i aktywnej frazeologii, z dostępnych korpusów narodowych, z artykułów prasowych, z dialogów seriali i filmów fabularnych, maili, blogów, forów i postów internetowych, z komunikatów na portalach internetowych, a także z zasłyszanych wypowiedzi ustnych. Podstawę materiałową (łącznie ok. 1500 jednostek – po 500 dla każdego badanego języka) uzupełniły ankietowania przeprowadzone wśród rodzimych użytkowników języka. Przenosząc ustalenia z doświadczeń międzynarodowego konwersatorium EUROJOS, schematycznie te typy danych można traktować jako S-A-T (system, ankiet i teksty).

Systematyczna obserwacja tendencji w sposobach rejestrowania jednostek frazeologicznych w słownikach i najważniejszych opracowaniach leksykograficznych, ich wariantowości i fakultatywności, a także spójności działań leksykografów pozwoliła Autorowi skupić uwagę na relacji frazeologia a leksykografia (rozdział 3., s. 31-41). Rozdział ten jest wartościowy, gdyż daje możliwość uchwycenia różnic między słownikami jednojęzycznymi i dwujęzycznymi w zakresie odnotowywania frazeologizmów. Dokonując

przeglądu, Habilitant wykorzystał swoją bogatą praktykę leksykograficzną, w szczególności prace nad *Leksykonem aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej* (2018) i *Leksykonem odpowiedniości semantycznych w języku polskim, bułgarskim i rosyjskim* (2016) oraz nad studiami, których był autorem (2013, 2014, 2016) lub współautorem (2013, 2015, 2016, 2017, 2019). Zob. też pkt. nr 3.

Jednym z najbardziej wartościowych w monografii jest rozdział nt. frazeologii i korpusów językowych (rozdział 4., s. 43-60), w którym kumulowane są doświadczenia samego Habilitanta w praktycznym budowaniu i wykorzystaniu zasobów językowych. Wyniki swoich obserwacji dr Wojciech Sosnowski publikował w wielu pracach (więcej o tym w 3. pkt. recenzji).

Korpusy, jak powszechnie wiadomo, są narzędziem bardzo wygodnym w pozyskiwaniu danych, doskonałym uzupełnieniem źródeł leksykograficznych – pozwalają na badanie jednostki w kontekście, wskazanie jej wariantowości, określenie jej znaczenia, stopnia stabilności, ciągłości lub okazjonalności w języku, też jej pierwszego użycia. Wyekscerpowany materiał bułgarski, polski, ukraiński, poddany przez Autora analizie korpusowej był podstawą do uogólnionego zapisu i prezentacji jednostek frazeologicznych. Analizy przykładów konkordancji 3 różnych jednostek frazeologicznych w *Polsko-Ukraińskim Korpusie Równoległym*, 1 jednostki w *Polsko-Bułgarskim Korpusie Równoległym*, 9 jednostek w NKJP, 4 jednostek w UNKL, 1 jednostki w NKJB doprowadziły do wniosków na temat roli korpusów równoległych i jednojęzycznych. Przekonuje stwierdzenie Autora, że korpusy jako dostępne elektronicznie, zunifikowane, ustrukturyzowane, oznakowane i filologicznie opracowane zestawy tekstów, uzupełnione o programy do wyszukiwania i opracowywania informacji, są cennym źródłem badań stanu zasobu frazeologicznego i dynamiki jego rozwoju. Mimo niewątpliwej wartości mają jednak swoje ograniczenia, z tego względu materiał pozyskany z korpusów był przez Autora – co słuszne – weryfikowany drogą ankietowań.

Niedosyt zarówno w części teoretycznej, jak i analitycznej pozostawia lektura partii o frazeologicznych homonimach międzyjęzycznych (rozdział 5., s. 61-71). Jeśli idzie o sam stan badań, poza wskazanymi przez Autora pracami, z punktu widzenia tematu całej monografii, można oczekiwać przywołania np. najnowszych ustaleń Oleny Staniszewskiej z jej artykułu o źródłach homonimów polsko-ukraińskich (2020) oraz – przede wszystkim – z dostępnej w całości w Internecie, napisanej pod kierunkiem Magdaleny Pastuchowej i Marcina Maciołka rozprawy doktorskiej *Źródła polsko-ukraińskiej homonimii. Propozycja opracowania leksykograficznego* (Katowice 2020, 192 s.). Praca Staniszewskiej wpisuje się co prawda w nurt badań historycznojęzycznych, ale zorientowana jest na praktykę glottodydaktyczną i przynosi systematyczny przegląd badań nad teorią homonimii, istotą samego zjawiska, źródłami homonimii, koncepcjami, typami homonimów w językoznawstwie polonistycznym i w opracowaniach języka ukraińskiego, omówienie relacji homonimia a polisemia oraz homonimia międzyjęzyczna a paronimia, też liczący ponad 120 stron słownik etymologiczno-opisowy homonimów i paronimów polsko-ukraińskich. Poza tym, w monografii W. Sosnowskiego warto było przywołać ustalenia klasyfikacyjne i analityczno-opisowe K. Rutkowskiego, w tym jego propozycje klasyfikacji homonimów i paronimów polsko-rosyjskich (2012) oraz pracę K. Kusala i K. Bałabana nt. rosyjsko-polskiej homonimii międzyjęzycznej jako problemie leksykograficznym (2014), książki o międzyjęzycznej

homonimii i paronimii serbsko-polskiej (Šipka 1999) czy o homonimii czesko-polskiej (Szałek, Nenčas 1993).

Zapowiadane na poziomie tytułu podrozdziału „analizy materiału badawczego” są w istocie tabelarycznym, równoległym zestawieniem homonimów w trzech badanych językach z podziałem na homonimy absolutne i częściowe (i podaniem nie tyle ich definicji, co jednie zakresów). We wnioskach skrótowo jedynie naświetlono kroki w analizach, które polegały na zastosowaniu modeli definicyjnych i eksplikowaniu możliwych znaczeń jednostek frazeologicznych (z użyciem najprostszych słów), co pozwoliło na przyporządkowanie ekwiwalentów jednostek, tj. podmianę komponentów kulturowych w jednym języku na komponent kulturowy w drugim – jako że na poziomie systemowym element kulturowy nie wpływa na ekwiwalencję międzyjęzykową (s. 71).

W części omawiającej wzbogacanie zasobu frazeologicznego (rozdział 6., s. 73-87) uwaga Habilitanta została skupiona na kalkowaniu i zapożyczaniu frazeologizmów. Systematyczne obserwacje danych trzech języków posłużyły wnioskowi co do zasad aktywnego procesu kalkowania i proporcji ilościowych kalkowanych jednostek. Rejestrowane bloki frazeologizmów z kalkami i półkalkami dokładnymi i niedokładnymi uprawniają do wniosków na temat pochodzenia najnowszych jednostek frazeologicznych. Zasadne są zarówno stwierdzenia, że niezależnie od źródła kalki i jej znaczenia w poszczególnych językach, inna może być frekwencja użycia w systemach, jak też wniosek o pełnej ekwiwalencji językowej najnowszych kalk językowych i motywacji w przesunięciach znaczeniowych jednostek na gruncie danego języka.

Za cenny uznaję w monografii rozdział na temat frazeokulturomów (rozdział 7., s. 89-107), w którym – w nawiązaniu do Els Oksaar i pojęcia kulturemu używanego w pracach Hanny Burkhard (2008), Alicji Nagórko (2004) i Macieja Raka (2015, 2017), dla opisu relacji język a kultura Autor stworzył termin *frazeokulturem* / *kulturem frazeologiczny* – analogicznie do funkcjonujących we współczesnym językoznawstwie terminów *lingwokulturemu*, *etnokulturemu* i *etnofrazemu*. Termin jest w mojej opinii poręczny, gdyż, używając słów samego Autora, w przypadku *etnofrazemu* i *etnokulturemu* „chodzi o jednostki frazeologiczne, które są zakodowane w obrazach językowych nieznanymi innym narodom lub grupom narodów” (s. 90), są one jednocześnie utrwaloną na określonym poziomie języka pewną interpretacją rzeczywistości. Osadzenie kulturowe frazeologizmów jest niewątpliwe – oddają one, po Apresjanowsku mówiąc, „wyobrażenia kulturowe i tradycje związane z daną jednostką językową, a także praktyki wykorzystania odpowiedniej rzeczy i czynników pozajęzykowych”. W analizach Autor koncentruje się (co uzasadnione m.in. frekwencją jednostek) na frazeokulturomach kulinarnych i z komponentem etnonimicznym. Wybór grup i szczegółowych przykładów oraz same analizy przekonują i satysfakcjonują, choć chciałby się jednocześnie dodać, że rekonstrukcje pod podobnym kątem były już prowadzone w licznych pracach w ramach szerszej rekonstrukcji językowego obrazu świata, tak m.in. w *Leksykonie aksjologicznym Słowian i ich sąsiadów* (2015-2019) i w *Słowniku stereotypów i symboli ludowych* (1996-2021). Warto w tym miejscu dopowiedzieć, że dobrym teoretycznym zapleczem dla tego typu badań są studia Anny Pajdzińskiej nt. frazeologii i zmian kulturowych (1988), frazeologii i językowego obrazu świata (1992), artykuły: Wojciecha Chlebdy *Frazeologiczne zaplecze językowego obrazu świata* (2020) oraz Jerzego Bartmińskiego *Frazeologia a językowy obraz świata* (2020), w którym lubelski językoznawca

polemizuje z wyodrębnianiem „frazologicznego obrazu świata” (tak u Iwczenko 2009). Tych prac w monografii się nie powołuje.

Obserwację zmiennych i zróżnicowanych procesów w systemach frazeologicznych trzech języków przynosi ostatni rozdział monografii dotyczący neofrazeologii i dynamiki zasobu frazeologicznego (rozdział 8., 109-137). Paleta zainteresowań Autora jest tu bardzo bogata – w polu rozważań Habilitanta znalazły się kwestie innowacji, potoczności, wulgaryzacji i eufemizacji, frazeologii socjolektalnej, metaforyzacji i metonimizacji, wariantowości, derywacji frazeologizmów, źródeł neofrazeologii, a także skrzydlatych słów. Metoda konfrontacji jednostek ostatecznie pozwoliła na sformułowanie wniosków, że tendencje rozwojowe frazeologii w różnych krajach słowiańskich są podobne i można je wiązać z powszechnym w ostatnich latach dążeniem do demokratyzacji życia społecznego. Analizy i obserwacje Autora w tej części pracy warunkowane są wąskim („warszawskim”) rozumieniem kategorii potoczności i w konsekwencji sprowadzeniem jej do rejestru nacechowanego, emocjonalnego, swobodnego i wulgarne. Przyjęcie „opolsko-lubelskiego” pojmowania, potraktowanie potoczności w kategoriach antropologiczno-kulturowych (jak w ujęciu J. Bartmińskiego, 1993) i wyodrębnienie na zasadach równoprawności rejestrów neutralnego i emocjonalnego, swobodnego i starannego, oficjalnego i nieoficjalnego, dałoby Autorowi możliwość (a) ukierunkowania analiz szerzej, w tym m.in. również na kwestie antropocentryzmu frazeologii potocznej (por. Pajdzińska 1999) i (b) stworzenia w monografii dobrego pomostu między rozdziałem poświęconym zagadnieniom neofrazeologii i dynamiki zasobu frazeologicznego a partią dotyczącą frazeokulturomów, w której dokonuje się rekonstrukcji językowego obrazu świata Bułgarów, Polaków i Ukraińców. Odtwarzany językowo-kulturowy obraz świata (pojmowany przez Autora – za Bartmińskim – jako interpretacja świata zawarta w języku) to w istocie obraz potoczny, a więc potoczność jest tu rozumiana wyraźnie szeroko, można nawet rzec, że w duchu Teuna van Dijka (2003) jako wspólna baza kulturowa, niekwestionowana, zdroworoządkowa i niezideologizowana, jako podstawa wszelkiej wiedzy wewnątrz- i międzygrupowej.

Mimo zgłoszonych uwag monografię dr. Wojciecha Sosnowskiego oceniam pozytywnie i traktuję jako pozycję wartościową ze względu na: (1) podjęcie badań nad tendencjami rozwojowymi we współczesnej frazeologii trzech języków słowiańskich, które dotychczas nie były ze sobą konfrontowane, a także ze względu na (2) zawarte w niej podsumowania wieloletnich teoretycznych i praktycznych działań Habilitanta w zakresie projektowania i tworzenia korpusów i leksykonów konfrontatywnych.

3. Ocena pozostałej aktywności naukowej

Na dorobek naukowy Habilitanta w ocenianym okresie podoktorskim, tj. od 2011 roku, poza przedkładaną jako znaczące osiągnięcie naukowe monografią *Studium konfrontatywne frazeologii bułgarskiej, polskiej i ukraińskiej* (Warszawa 2021) składają się wydawnictwa współautorskie: 2 leksykony – *Leksykon odpowiedniości semantycznych w języku polskim, bułgarskim i rosyjskim* (2016), *Leksykon aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej* (2018); 3 tomy wydawnictw *Ucz się z nami* (2013, 2016); 2 tomy *Polskich czytanek* (2017, 2018); tom *S Roskiej na ty* (2014).

Po uzyskaniu stopnia doktora Wojciech Sosnowski opublikował 17 artykułów w monografiach zbiorowych (6 autorskich, 11 we współautorstwie) oraz 24 artykuły w

czasopismach naukowych (5 autorskich, 19 we współautorstwie – publikowane one były na łamach takich pism, jak: „Prace Językoznawcze”, „Socjolingwistyka”, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, „Przegląd Rusycystyczny”, „Języki Obce w Szkole”, „Movoznavstvo”, „Cognitive Studies / Études Cognitives”, „Balkanische forum”, Izvestija na BAN”, „Bylgarski ezik”). Jest to dorobek pokazny, choć dane wyraźnie wskazują, że w dorobku Habilitanta przeważają raczej prace wspólne niż własne. To z jednej strony sprawia pewną trudność przy ocenie indywidualnego, wyosobnionego dorobku badacza, ale z drugiej – ukazuje go jako dobrego współpracownika i terminowego wykonawcę, który chętnie podejmuje działania w zespołach (w większości międzynarodowych), sam te zespoły potrafi organizować i nimi kierować.

Przedłożona do oceny twórczość naukowa Wojciecha Sosnowskiego ma walor zarówno teoretyczny, jak też analityczno-interpretacyjny. Prace opublikowane w okresie podoktorskim – poza monografią wskazaną jako najważniejsze osiągnięcie naukowe oraz pozostającymi w ścisłym powiązaniu z nią studiami z zakresu frazeologii – sytuują się w kilku kręgach problemowych. Są to artykuły dotyczące (1) problemów glottodydaktycznych, (2) tworzenia zasobów wiedzy (korpusów), (3) budowania leksykonów dwu- lub wielojęzycznych oraz (4) etykiety językowo-kulturowej.

Po pierwsze – glottodydaktyka. W polu wczesnych zainteresowań naukowych Wojciecha Sosnowskiego, najpierw jako młodego magistra, potem doktora, znalazły się problemy powiązane z nauczaniem (studentów i doktorantów, też innych grup zawodowych i wiekowych) języka rosyjskiego jako obcego, z prowadzeniem kursów tematycznych i specjalistycznych powiązanych z obszarem rosyjskojęzycznym. Intensywne i praktyczne działania edukacyjne Habilitant łączył z pracą naukową. Powstałe studia glottodydaktyczne, jak sam stwierdza w autoreferacie, „promowały nauczanie języka obcego poprzez kulturę i kultury poprzez język”. W krąg działań glottodydaktycznych wpisały się artykuły na temat nauczania słownictwa poprzez tekst (2017), nowoczesnych metod dydaktycznych w nauczaniu języków obcych (2011), możliwości doskonalenia zawodowego nauczycieli języka rosyjskiego (z J. Dobrowolskim, 2015), a także studia i szkice z okresu przed doktoratem: przykłady lekcji o rosyjskich imionach, nazwiskach i patronimikach (2009), analizy potrzeb różnych grup uczniów i uwzględniania preferencji zmysłów w przyswajaniu języka obcego (2007), pomiary osiągnięć językowych (2013, 2016) i inne. Efekty obserwacji dydaktycznych sumują pozycje: napisana we współautorstwie z M. Tulsą-Bodziak i wydana w Moskwie książka *S Rossiej na „ty”* (2014) oraz trzypiętomowy zbiór tekstów *Ucz się z nami*, opracowany wspólnie z J. Dobrowolskim, M. Tulsą-Budziak i G. Alsheuską (2013, 2016). Generalnie rzecz biorąc, prace naukowe sytuujące się w obszarze glottodydaktycznym powstawały nie tylko jako efekt obserwacji potrzeb kształcenia językowego, ale też jako wynik tematów badawczych realizowanych w ramach pozyskiwanych grantów. Wszystkie działania naukowe prowadzone w ramach projektów pozostawały – co godne odnotowania – we współpracy ze szkołami i uniwersytetami polskimi i zagranicznymi, z ośrodkami innowacji edukacyjnych i społecznych, z centralną Komisją Egzaminacyjną i Radą Programową czasopisma „Języki Obce w Szkole”, której Habilitant sam był członkiem. Warto w tym miejscu wskazać wymierny efekt działań dr. Sosnowskiego i wyakcentować fakt, iż autorskie materiały i propozycje metodyczne Habilitanta były promowane i wdrażane w Unii Europejskiej, a dziś stanowią bazę metodyczną dla nauczycieli z różnych krajów świata.

Po drugie – zasoby wiedzy. Chodzi tu o bazy danych zawierające dane językowe i opisujące w sposób sformalizowany język naturalny w różnorodnych jego aspektach, np. jako korpusy tekstów jedno-, dwu- czy wielojęzycznych (dostępne online zbiory tekstów, opisane metodami lingwistycznymi i dające możliwość szybkiego, automatycznego przeszukiwania), słowniki, „pamięci tłumaczeniowe”, glosariusze, gramatyki i inne. Możliwość działania na zasobach wiedzy za pomocą specjalnych narzędzi (programów do automatycznej analizy tekstu i mowy na różnych poziomach opisu oraz programów przeznaczonych do określonych zadań w przetwarzaniu tekstów) to cele stawiane sobie przez zespoły, w których prace systematycznie i z dobrym skutkiem włączał się dr Wojciech Sosnowski. Zainteresowania Habilitanta tą właśnie sferą działań naukowych (bazami danych i operacjonalizacją odpowiednich narzędzi językowych) wpisują się w szersze działania o charakterze konfrontatywnym prowadzone w Instytucie Slawistyki PAN już od lat 80. XX wieku. Badaniom tym przyświecała idea wykorzystania semantycznego języka-pośrednika jako środka, który pozwala na obiektywne i równoprawne zestawienie znaczeń i form badanych języków.

Prace, początkowo skoncentrowane na językach słowiańskich (polskim, bułgarskim, serbskim i chorwackim) i tworzeniu semantycznej gramatyki konfrontatywnej, dziesięć lat później zostały rozszerzone o języki bałtyckie. Zaowocowały one *Eksperymentalnym Bułgarsko-Polsko-Litewskim Korpusem*, obejmującym 2 oddzielne zasoby: równoległy (o objętości ok. 2 500 000 słowoform) i porównawczy (z zasobami o objętości 200 000 słowoform) – z tekstami polskimi jako podstawą do budowy korpusów. Równie cenny co poprzedni jest *Polsko-Bułgarsko-Rosyjski Korpus*. Użytkownicy mają dziś do dyspozycji bazy tłumaczeniowe tekstów polskich, bułgarskich i rosyjskich o łącznej objętości 6 479 367 słowoform – z osobnymi plikami dla poszczególnych par języków polsko-bułgarskiego i polsko-rosyjskiego. Rozwinięciem tegoż korpusu jest *Polsko-Bułgarsko-Rosyjsko-Ukraiński Korpus* (o łącznej objętości 50 mln. słowoform). W te właśnie prace – traktowane jako priorytetowe w IS PAN zadania badawcze – angażował się przez wiele lat także Habilitant. Stworzone bazy danych są dla użytkowników pomocą bezcenną, stosowaną w dydaktyce uniwersyteckiej, w praktyce tłumaczeniowej, w działaniach pisarzy, redaktorów wydawnictw i innych. Pracownicy akademickich zespołów badawczych, tworząc wymienione wyżej zasoby wiedzy, mieli na uwadze szeroko zakrojone – praktyczne i teoretyczno-metodologiczne badania konfrontatywne języków słowiańskich i bałtyckich. Podstawy tych badań oraz informacje o celach, zadaniach i możliwościach wykorzystania korpusów przynoszą autorskie i przygotowane we współpracy z kolegami artykuły dr. Sosnowskiego. Wymieńmy jedynie przykładowe: *Parallel corpora, multilingual equivalents and digital translations* (2015); *The parallel Polish-Bulgarian-Russian corpus: problems and solutions* (2016), *Polsko-bułgarskie korpusy IS PAN i CLARIN-PL* (z D. i R. Roszkami, 2018); *Modality and Contrastive Linguistics in CLARIN-PL Parallel Corpora* (z Koseską-Toszewą i R. Roszką, 2016). Wymiernym i wartościowym efektem wieloletnich prac zespołów, w których funkcjonował (a po części tworzył) sam Habilitant są bezcenne wielojęzyczne zasoby wiedzy: *Polish-Bulgarian Parallel Corpus* (2018, z Roszkami i Satołą-Staškowiak), *Polish-Russian Parallel Corpus* (2018, z R. Roszką, M. Duszkinem, R. Tymoszukiem) oraz *Polish-Ukrainian Parallel Corpus* (2018, z R. Tymoszukiem i M. Duszkinem). Udział Habilitanta w budowaniu i wzbogacaniu tych korpusów odnotowuję z uznaniem.

Po trzecie – leksykony i prace o charakterze konfrontatywnym. Układane zespołowo korpusy językowe posłużyły celowi nadrzędnemu – tworzeniu wielojęzycznych leksykonów: *Leksykonu odpowiedniości semantycznych w języku polskim, bułgarskim i rosyjskim* (z V. Koseską-Toszewą i A. Kisiel, 2016) oraz *Leksykonu aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej* (2018). Obecnie realizowane są również prace nad *Leksykonem aktywnej frazeologii bułgarskiej i polskiej*. Warto w tym miejscu szczególnie podkreślić, że Habilitant był pomysłodawcą i koordynatorem zarówno leksykonu aktywnej frazeologii polsko-ukraińskiej, jak też bułgarsko-polskiej. Założenia leksykonów, teoretyczne i praktyczne aspekty ich tworzenia wielokrotnie były poddawane pod dyskusję w gremiach międzynarodowych i publikowane na łamach tomów zbiorowych i czasopism, por. m.in. studia Habilitanta: *The European Policy of Promotion of Multilingualism in Relation to the Current Evolution of Slavic Languages in Central and Eastern Europe* (2016, podob. też 2015, z P. Bonnardem); *From the problems of Dictionaries and Multi-lingual Corpora* (2013), *The need for an electronic multilingual dictionary* (2014); *Multilingualism and dictionaries* (z Koseską-Toszewą, 2015); *O rabote nad knižnymi i èlektronnymi slovarjami s pol'skim, bolgarskim i ruskim jazykami* (z V. Koseską-Toszewą i J. Satołą-Staškowiak, 2013); *Novi pidhody do stvorennia suchasnych frazeologicznych słownykiw* (z R. Tymoszukiem, 2017); *O rabote nad „Leksykonem polskiej i ukraińskiej aktywnej frazeologii”* (z R. Tymoszukiem, 2017); *O koncepcji „Leksykonu aktywnej bułgarskiej i polskiej frazeologii”* (z D. Blagoewą i M. Jaskotem, 2019); *On the Dictionary of Semantic Equivalents in Polish, Bulgarian and Russian* (z V. Koseską-Toszewą i A. Kisiel, 2016). Wszystkim tym pracom przyświecała idea, że stworzenie paralelnych haseł słownikowych dla wybranych języków z całym szeregiem klasyfikatorów semantycznych daje nowe możliwości opisu jednostek leksykalnych wybranych języków, a w konsekwencji też tworzenia najnowszej generacji słowników dwujęzycznych (tradycyjnych i elektronicznych), pomocnych w polsko-bułgarskich, polsko-ukraińskich czy polsko-rosyjskich stosunkach kulturalnych, naukowych, politycznych lub gospodarczych. Celem słowników aktywnej frazeologii jest rejestracja aktualnego zasobu i konfrontacja jednostek często używanych przez rodzimych użytkowników w języku mówionym lub pisanim i jednocześnie rozumianych przez innych użytkowników. Zainteresowania badawcze Habilitanta, zogniskowane w tym dziale, mają swoje przedłużenie i rozwinięcie w monografii przedłożonej jako „najważniejsze osiągnięcie” (zob. pkt. 2).

Po czwarte – etykieta językowa – problemy honoryfikatywności i feminatywów. Godne odnotowania w dorobku naukowym Habilitanta są również kwestie etykiety językowo-kulturowe badanej w kontekście rozwoju komunikacji interkulturowej, poszerzania granic współpracy międzynarodowej i nowych wymogów komunikacji interpersonalnej. Działania naukowe sytuujące się w tym bloku to m.in. analizy ankietowań różnych grup wiekowych, zawodowych i społecznych Polaków, Rosjan i Bułgarów oraz analizy dialogów z podręczników do nauczania języka obcego, słowników jedno- i dwujęzycznych, tekstów literackich z korpusów równoległych i narodowych. Studiowanie wypowiedzi performatywnych, które służą nadawcy do nawiązania lub do podtrzymania kontaktu językowego, do określania statusu społecznego nadawcy wobec adresata zgodnie z przyjętymi we wspólnocie normami kulturowymi i obyczajowymi, a także decydujące o stopniu i charakterze dystansu między interlokutorami, doprowadziły w efekcie do

wprowadzenia przez Zespół Lingwistyki Korpusowej i Semantyki IS PAN (w sposób systematyczny) klasyfikatora grzeczności w słowniku polsko-bułgarsko-rosyjskim, a tym samym do krytyki dotychczasowej praktyki słownikowej, tj. pomijania znaczeń form adresatywnych (tak w słownikach dwujęzycznych) lub opisywania bez uwzględniania w sposób wystarczający sfery ich funkcjonowania w danej kulturze (w słownikach jednojęzycznych). Rozważaniom tego typu, dokładniej badaniom korpusowym adresatywów z ukierunkowaniem na ich semantykę i pragmatykę, Habilitant poświęcił studia pt. *Formy adresatywne. Aspekt językowy i socjologiczny* (2015) i *Kategoria adresatywności w bułgarskich, polskich i rosyjskich opracowaniach leksykograficznych* (2017). Mówionych zwrotów adresatywnych (w relacjach wykładowca – uczący się) dotyczy artykuł *Russkij rečevoj etiket na zanjatijah RKI za predelami Rossii* (2021); kwestie zwrotów adresatywnych jako tzw. dyskretnych operatorów modalnych dr Sosnowski rozważał w pracy pt. *Forms of Address as Discrete Modal Operators* (2016). Formuły adresatywne o charakterze kontrastywnym w językach polskim i rosyjskim były z kolei przedmiotem analiz Habilitanta w artykule *Form of Address and thier Meaning in Contrast in Polish and Russian Languages* (2013); temat braku ekwivalentyzacji adresatywów omawiany jest w studium *Kategorija obraščeniija kak primer bezëkvivalentnoj leksyki* (z M. Jaskotem, 2015).

W bliskim kręgu powyższych zagadnień pozostają problemy lingwistyki płci, a dokładniej feminatywów – nazw zawodów i funkcji oraz wybranych zwyczajów językowych ściśle powiązanych z płcią żeńską. Asymetrie płci analizowane są na płaszczyźnie języków polskiego, bułgarskiego i rosyjskiego. Systematyczny ogląd (środków morfologicznych, mechanizmów słowotwórczych i rozszerzeń semantycznych) dają dane korpusowe zestawione dla badanych języków (zob. *O problematyce kobiecej na płaszczyźnie językowej w kontekście zagadnienia równych szans w Polsce, Rosji i Bułgarii*, 2019 oraz *Contrastive analysis of feminatives in Bulgarian, Polish and Russian*, 2019 – obie prace zrealizowane zostały we współautorstwie z J. Satołą-Staškowiak).

Studia powstałe w ramach wyróżnionych czterech pól badawczych oceniam pozytywnie. Doceniam w szczególności te sfery działalności Habilitanta, które są związane z tworzeniem korpusów językowych i narzędzi do ich przeszukiwania, a także z budowaniem wielojęzycznych leksykonów.

4. Ocena działalności dydaktycznej, popularyzatorskiej i organizacyjnej

Dr Wojciech Sosnowski bardzo aktywnie uczestniczy w życiu naukowym.

Jako referent – w okresie podoktorskim – brał udział w 32 konferencjach naukowych – 18 konferencjach krajowych (Warszawa, Poznań, Łódź, Dąbrowa Górnicza, Gliwice) i w 14 zagranicznych (Kijów, Sofia, Lwów, Mediolan, Granada, Malaga, Paryż), ponadto wygłosił 7 wykładów plenarnych (Granada, Bochum, Parma, Praga, Wiedeń, Warszawa, Izewsk). Sam włączył się w organizację 4 międzynarodowych konferencji naukowych organizowanych przez macierzysty Instytut Sławistyki (i Fundację Sławistyczną) oraz Instytut Lingwistyczno-Informatyczny Ukraińskiej Akademii Nauk (2012, 2013, 2014, 2016). Imponujący jest również rejestr odbytych przez Habilitanta 33 wykładów i warsztatów zrealizowanych na zaproszenie instytucji krajowych i zagranicznych (Anglia, Irlandia, Szwecja, Holandia, Niemcy, Włochy, Czechy, Cypr).

Godny podkreślenia jest udział dr. Wojciecha Sosnowskiego w 18 projektach krajowych i międzynarodowych – te wiążą się zarówno z jego działalnością jako lektora i wykładowcy języka rosyjskiego, jak też (zwłaszcza) z pracami w międzynarodowych zespołach tworzących zasoby wiedzy i leksykony. Zaangażowanie w tak wielką liczbę projektów badawczych świadczy o umiejętności pracy w zespole, o terminowości w realizacji zadań, o kompetencji merytorycznej i przygotowaniu językowym dr. Wojciecha Sosnowskiego. Należy docenić jego udział w projektach:

(a) realizowanych przez Polską Akademię Nauk i Bułgarską Akademię Nauk (5 różnych projektów w latach: 2012-2014, 2015-2017, 2018-2020, 2021-2023), Polską Akademię Nauk i Narodową Akademię Nauk Ukrainy (4 projekty w latach: 2012-2014, 2015-2017, 2018-2020, 2021-2024);

(b) w ramach programu ERASMUS PLUS (2015-2016, 2016-2017, 2017-2019, 2019-2021, 2020-2022);

(c) Clarin_PL (2013-2016, 2016-2018 – celem projektów było stworzenie materiałów metodycznych dla wyższych uczelni: Francja, Irlandia, Szwecja; Wielka Brytania, Holandia, Cypr);

(d) cyfryzacji czasopism slawistycznych IS PAN (2012-2014);

(e) GRUNDTVIG (angażujący wykładowców z 10 krajów do stworzenia innowacyjnej metodyki nauczania języka obcego dla dorosłych).

Równie rozległa jest aktywność Habilitanta w sferze dydaktycznej. Jako lektor, wykładowca i adiunkt prowadził ćwiczenia z praktycznej nauki języka rosyjskiego na wszystkich poziomach kształcenia językowego, zajęcia specjalistyczne z literatury rosyjskiej, z języka prawa i biznesu, odbywał wykłady ogólnouniwersyteckie z kręgu kultury rosyjskojęzycznej, prowadził wykłady dla początkujących nauczycieli języka rosyjskiego. Cenne są działania związane z przygotowaniem i przeprowadzaniem kursów językowych. Wojciech Sosnowski zrealizował 35 autorskich kursów powiązanych z kulturą, społeczeństwem, biznesem i muzyką obszaru rosyjskojęzycznego, współtworzył ścieżkę pn. *Języki i Narody* (2009-2015), projekt edukacyjny *Znasz li ten kraj...* (2017-2018), projekt *Elementarz metodyczny* (2018-2019), współtworzył platformy edukacyjne łączące szkolnictwo wyższe i średnie. Każdorazowo w projektach edukacyjnych uczestniczyli nauczyciele i uczniowie. Wszystkie te działania oceniam wysoko.

4. Konkluzja

Zgodnie z obowiązującą *Ustawą o stopniach naukowych i tytule naukowym...*, „Do postępowania habilitacyjnego może zostać dopuszczona osoba, która posiada stopień doktora oraz osiągnięcia naukowe lub artystyczne, uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora, stanowiące znaczny wkład autora w rozwój określonej dyscypliny naukowej lub artystycznej oraz wykazuje się istotną aktywnością naukową lub artystyczną”.

W mojej opinii dr Wojciech Sosnowski spełnia ustawowe wymagania stawiane habilitantom, gdyż jego dorobek naukowy po uzyskaniu stopnia doktora jest cenny ze względu na (1) podjęcie wielojęzycznych studiów konfrontatywnych, (2) tworzenie leksykonów odpowiedniości semantycznych i aktywnej frazeologii oraz (3) budowanie elektronicznych międzynarodowych zasobów wiedzy. Habilitant wykazał się dużą aktywnością naukową poprzez wyłączenie się w prace krajowych i międzynarodowych

zespołów naukowych i ich powoływanie – wszystko to świadczy także o rozpoznawaniu jego sylwetki w kręgach naukowych polskich i zagranicznych.

Przedłożone jako podstawa starań „osiągnięcie naukowe” *Studium konfrontatywne frazeologii bułgarskiej, polskiej i ukraińskiej*, jak też publikacje składające się na pozostałe obszary zainteresowań Habilitanta, dają podstawę do pozytywnej oceny jego dorobku. Na wyakcentowanie zasługuje elastyczność w wyborze metodologii możliwej do zastosowania przy analizie danych wielojęzycznych oraz umiejętność aplikacji wynegocjowanych metod na użytek własnych inicjatyw badawczych i potrzeb analizowanego materiału.

Biorąc pod uwagę całość dokonań naukowych, dydaktycznych, organizacyjnych i popularyzatorskich stwierdzam, że dr Wojciech Sosnowski spełnia kryteria przewidziane ustawowo w procesie postępowania habilitacyjnego. W związku z tym popieram jego wniosek o nadanie mu stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo.

Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska

Lublin, 25 czerwca 2022 roku